

Kırgızistan Ahıska Türkleri Derneği Başkanı Hatemşah Dursunov ile Bişkek'te Yapılan Söyleşi*

Soru 1) Derneğinizin faaliyetleri hakkında ayrıntılı olarak bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Dursunov: 1989 yılında Bişkek'te hayata geçirilen derneğimizin Oş, Celalabat ve Talas'ta şubeleri yer almaktadır. Kurumumuz bünyesinde birçok faaliyet gerçekleştirilmektedir. Bunların içinden en önemlisi her yıl 14 Kasım tarihinde soydaşlarımızın Ahıska'dan Orta Asya'ya (Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan) sürgün ediliflerinin yıldönümünde tertipledeğimiz anma törenleridir. Esasında Ahıska sürgünü sürekli olarak gündemimizdedir. Bu sürgünde yaşanan acı hikâyeleri aile içinde büyüklerimizden dinledeğimiz gibi bu olayı her yıl 14 Kasım'da köylerden gelen delegelerimizin katılımıyla Bişkek'te tertipledeğimiz törenler vasıtasıyla da anıyoruz. Bu tarih Ahıskalılar açısından önemli bir matem günü olarak kabul edildiğinden söz konusu tarihte düğün, doğum günü ve nişan gibi kutlama içeren herhangi bir etkinlik yapmıyoruz. Diğer yandan her yıl bu sürgün esnasında ölen soydaşlarımızın ruhları için mevlit okutuyoruz.

Ayrıca TİKA ve Türkiye Kırgızistan Manas Üniversitesi gibi kurumlarla iş birliğine gitmek suretiyle ortak faaliyetlere imza atıyoruz. Örneğin 2012 yılında 30 civarında yaşlı erkek soydaşımızı TİKA'nın maddi destekleri ile tarihsel anavatanımız olan Ahıska'ya götürdük. Daha sonraki yıllarda ise her seferinde farklı yaş grubundan 20-30 kişiyi (kadınlar, erkekler ve gençler) Ahıska coğrafyası ile tanıştırdık. Diğer yandan derneğimiz mümkün mertebe yoksul soydaşlarımıza yardım elini uzatmayı da ihmal etmemektedir. Örneğin kurumumuzun desteğiyle son iki yılda 17 adet inek satın alarak geçinemeyen çocuklu ve dul kadınlara dağıttık. Bunun haricinde daha yeni oluşturduğumuz ve hâlihazırda 70 soydaşımızın üye olduğu bir yardımlaşma fonu bulunmaktadır. Böylece özellikle kırsal bölgelerde yaşayan ihtiyaç sahibi soydaşlarımızı köy ihtiyar heyetlerinin yardımlarıyla tespit ederek onlara imkânlarımız ölçüsünde destek vermeye çalışıyoruz. Maalesef önemli eksikliklerimizden birisi buradaki soydaşlarımızın sesi olabilecek bir yayın organına sahip olmamamızdır. Dolayısıyla aramızdaki haberleşmeyi oluşturduğumuz whatsapp grupları vasıtasıyla sağlıyoruz.

Manas Üniversitesi ile yaptığımız iş birliğine ise aşağıdaki örneği gösterebilirim: Bu eğitim kurumu ile hayata geçirdiğimiz bir anlaşma uyarınca Türkiye Türkçesi konuşmakta zorlanan gençlerimizin bu üniversite bünyesinde düzenlenen dil kurslarına katılmak suretiyle anadillerini geliştirmelerine ön ayak olduk. Örneğin yakın geçmişte Manas Üniversitesi tarafından görevlendirilen bir Türkçe okutmanı bir kereye mahsus olmak üzere Budyanovka köyünde Türkçe dersleri vermiştir. Bu kurslara sadece Ahıskalı çocuklar ve gençler değil Ruslar, Kırgızlar ve Dunganlar gibi etnik gruplara mensup olanlar da iştirak etmişlerdir.

Soru 2) Dünya Ahıska Türkleri Birliğinin kuruluşu Ahıska Türklerinin hayatında ne gibi değerifliklere yol açmıştır?

Dursunov: Her şeyden önce Dünya Ahıska Türkleri Birliğine hayatiyet kazandırılması Ahıskalılar arasında birlik ve beraberlik ruhunu canlandırarak halkımıza birlikten kuvvet doğacağını göstermiştir. Bu örgüt dünyada dokuz farklı ülkede (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Rusya, Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri) yaşayan soydaşlarımızın çatı örgütü mahiyetinde olduğu için büyük bir öneme haizdir. Dünya Ahıska Türkleri Birliği imkânları ölçüsünde Kazakistan'dan ABD'ye,

* Bu söyleşi Prof. Dr. Fahri Türk tarafından 31 Ekim 2023 tarihinde Bişkek'te gerçekleştirilmiştir.

Rusya'dan Kırgızistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada yaşayan soydaşlarımızın sorunları ile hemhâl olmaya gayret etmektedir. Söz konusu kurum geçtiğimiz yıllarda 20 civarında soydaşımızın hac görevini yerine getirmelerini sağlamıştır.

Soru 3) Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin eğitim düzeyleri hakkında bir değerlendirme yapabilir misiniz? Anadilde eğitim ve Ahıskalı gençlerin yükseköğretim kurumlarına kabulleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Dursunov: Maalesef Kırgızistan'da nüfusumuz yeterli olmadığı için Türkçe eğitim yapan kurumlara sahip değiliz. Ancak bazı aileler çocuklarını Türkçe tedrisat uygulayan Manas ilk ve ortaöğretim okullarına göndermektedirler. Soydaşlarımız genelde kırsal bölgelerde yaşadıkları için çocuklarını ilk ve ortaöğretimde daha çok Rusça veya Kırgızca eğitim yapan okullara yollamaktadırlar. Yükseköğretimde durum biraz daha farklıdır. Bu bağlamda Ahıskalı gençlerin Manas Üniversitesinde Türkçe eğitim görme şansına sahip oldukları söylenebilir, ancak çocuklarımız bu eğitim kurumuna kayıt yaptırmak için gerekli olan puanları almakta zorlandıklarından bu kurumda öğrenim görme hakkından mahrum kalmaktadırlar. Diğer yandan uzunca sayılabilecek bir süre Türkiye'nin Ahıskalılara ayırdığı yükseköğrenim kontenjanları bağlamında her yıl Türk üniversitelerine 25 öğrenci gönderilmiştir. Günümüzde bu kontenjan uygulaması kaldırıldığı için bu kez de Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı nezdinde girişimlerde bulunmak suretiyle her yıl Kırgızistan'a tanınan toplam kontenjan içerisinde 15 Ahıskalı öğrencinin burslu olarak Türk üniversitelerinde öğrenim görmelerini sağlıyoruz. Diğer yandan Ahıskalı gençlerin Kırgızistan'da bulunan diğer üniversitelere kayıt yaptırmalarının önünde ciddi bir engel bulunmamaktadır.

Soru 4) Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin Türkçe, Kırgızca ve Rusçaya hâkimiyetleri nasıldır? Soydaşlarımız evlerinde iletişim dili olarak genellikle hangi dili tercih etmektedirler?

Dursunov: Kırgızistan'da yaşayan soydaşlarımız evlerinde genellikle Türkçe konuşmaktadırlar. Bilhassa aile büyükleri evde Türkçe konuşulmasına özel bir önem vermektedirler. Yani aile büyüklerinin buldukları bir ortamda Türkçenin haricinde Rusça veya diğer dillerden birisiyle konuşulduğu vakit, söz konusu dilde sohbet eden kişiler Ahıskalıların kendilerine has deyişleri olan "babam diliyle söyle" şiarıyla uyarılmaktadırlar. Ezcümle evin büyükleri hane halkının Türkçe konuşmasına azami özen göstermektedirler. Ancak ikili sohbetlerde duruma göre Rusçaya geçildiği de olmaktadır. Diğer yandan sürekli Türk dizileri ve filmleri izleyen gençler Ahıskalıların kendilerine has şivelerini de unutmaktadırlar. Soydaşlarımızın %80-85'inin Kırgızca ve Rusçaya hâkim olduklarını söyleyebilirim. Bilhassa gençler Rusça eğitim veren kurumlarda okudukları için Rusça bilgileri ileri düzeydedir.

Soru 5) Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin nüfusları 1989 sayımında 45.000 olarak kayıtlara geçmiştir. Soydaşlarımızın Kırgızistan'daki nüfusları günümüzde kaç kişiye tekabül etmektedir? Ahıska Türkleri ülke genelinde hangi bölgelerde yaşamaktadırlar?

Dursunov: Her ne kadar 2021 yılında yapılan nüfus sayımlarına göre Ahıska Türklerinin mevcudu 22.000 olarak belirtilmiş ise de bizim tahminlerimize göre Kırgızistan'da yaşayan soydaşlarımızın nüfusu daha fazladır. Kırgızistan'da Ahıska Türklerinin yaşadıkları yerleşim yerleri; Bişkek ve Çu oblastı (32 köy), Oş (9 köy), Celalabat (2 köy) ve Talas (3 köy) olmak üzere toplam 46 köyden ibarettir ki bu köylerin tamamında diğer milletlerle birlikte ikamet edilmektedir. Kırgızistan hükümeti Ahıskalıların Türkiye veya başka ülkelere

göçlerine pek sıcak bakmamaktadır. Çünkü Kırgızlar soydaşlarımızın Türkiye ve Kırgızistan arasında güçlü bir bağ oluşturduğuna inanmaktadırlar. Hatta Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov daha geçenlerde Türkleri kardeş olarak gördüklerini ifade etmiştir. Esasında Kırgız halkının ekseriyetinin görüşü de bu yöndedir.

Soru 6) Kırgızistan Ahıska Türkleri Derneğinin Türkiye ile ilişkileri nasıldır? Örneğin TİKA ve Manas Üniversitesi ile olan münasebetleri nasıl değerlendirebilirsiniz?

Dursunov: Kırgızistan’da faaliyette bulunan Türk kuruluşları içerisinde TİKA ile ilişkilerimiz 2012 yılından bu yana her geçen gün daha iyiye gitmektedir. Örneğin söz konusu kurum ile iş birliğine gitmek suretiyle bazı köylerde su ve kreş projeleri hayata geçirdik. Bu durum Kırgızların sempatilerini kazanmamıza neden olmuştur. Hatta bu projeler gerçekleştirildikten sonra Kırgızların soydaşlarımıza karşı tutumlarının olumlu yönde değiştiğini söyleyebilirim. Esasında TİKA’nın bize yaptığı yardımlar nakdi olmaktan ziyade proje destekleri şeklinde tezahür etmektedir. TİKA birçok köyde içme suyu projeleri gerçekleştirdiği gibi ilaç ve gıda yardımlarında da bulunmaktadır. Örneğin TİKA Lüksemburg köyünde “Dostluk Hastanesi” adı verilen bir sağlık kurumuna hayatiyet kazandırmıştır. İş birliği yaptığımız diğer bir Türk kuruluşu ise Manas Üniversitesi olarak öne çıkmaktadır. Söz gelimi 2022 yılında bu eğitim kurumunda okuyan 1.400 gence dört kere iftar verdik ve bir yıl sonra ise aynı kurumun gençlerini toplamda altı kere bir araya getirdik. Bu vesileyle Kırgızistan’daki görünürlüğümüzü artırdığımız gibi, bilhassa yabancı ülkelerden gelerek Manas Üniversitesinde eğitim-öğretim gören gençleri de bu ülkedeki varlığımızdan haberdar ettik.

Soru 7) Ahıska Türklerinin ekonomik durumları nasıldır? Kamuda işe alımlarda örneğin emniyet, askeriye ve adliye gibi kurumlarda Ahıskalıların ayrımcılığa maruz kaldıkları söylenebilir mi?

Dursunov: Soydaşlarımızın eğitim seviyeleri her geçen gün yükselse de maalesef bürokraside veya kamu sektöründe Ahıskalıların temsil düzeyleri pek iç açıcı değildir. Diğer yandan özel sektörde görev yapan doktorlar ve avukatlar bulunmaktadır. Ancak hukukçular sadece özel sektörde avukatlık yapabilirlerken, hâkimlik ve savcılık gibi mesleklerden mahrum kalmaktadırlar.

Soru 8) Ahıska Türklerinde ailede kadın-erkek eşitliği ve kadının rolü hakkında neler söyleyebilirsiniz? Örneğin aileler kız çocuklarının eğitimlerine gereken önemi veriyorlar mı?

Dursunov: Her şeyden önce Ahıska Türklerinde aile bağlarının oldukça güçlü olduğunu ifade edebilirim. Ailede babanın aldığı kararlara kati surette riayet edilmektedir. Örneğin bir baba Türkiye’ye göçme kararı aldıysa ailenin diğer üyeleri de bu karara uyarlar. Ahıska Türklerinde topluluk dışı evliliklere pek rastlanmamaktadır. Her ne kadar Kırgızlar ve Özbekler gibi Müslüman etnik gruplara mensup kimseler ile evliliklere rastlansa da Ahıska Türkleri daha ziyade kendi soydaşları ile evlenmektedirler. Gayrimüslimlerle evlilikler ise neredeyse yok denecek kadar azdır. Ahıska ailesi genelde ataerkil bir yapıdadır. En küçük erkek evlatlar tıpkı diğer Türk topluluklarında olduğu gibi ana-babaları ile onlar ölünceye kadar birlikte yaşarlar daha sonra ise baba ocaklarını tütürmeye devam ederler.

Soru 9) Özbekistan’ın Fergana bölgesinde 1989 yılında soydaşlarımızın maruz kaldıkları şiddet olayları Kırgızistan’da yaşayanlar arasında nasıl bir ruh hâli meydana getirmiştir?

Dursunov: Tabii ki Fergana Olayları Kırgızistan'da yaşayan soydaşlarımız arasında da ciddi bir korku ve endişe havasının hâkim olmasına yol açmıştır. Bizler Kırgızistan'da da benzer olaylara maruz kalabileceğimizi düşünerek kendimizi bıçak sırtı bir durumun içinde bulduk. Bu olaylar üzerine Kırgızistan'da yaşayan soydaşlarımızdan bazıları Rusya'ya göç ettiler. Olaylar patlak verdikten sonra biz Kırgızistan'dan kendi araçlarımızla gidip Fergana bölgesinde yaşayan soydaşlarımızdan bazılarını Kırgızistan'a getirdik. Çünkü söz konusu dönemde Özbekistan yönetimi yerli plakalı araçların ülke sınırları dışına çıkmasına müsaade etmiyordu. Neticede biz bazı tehlikeleri göze alarak Fergana bölgesine gittik ve soydaşlarımızı kendi araçlarımızla tahliye ettik. Bölgede yaşayan soydaşlarımız olayların patlak vermesini müteakiben 10-15 gün zarfında uzun yıllardan beri yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin biz oradaki bir soydaşımızı ailesi ile birlikte tahliye etmeye gittiğimiz vakit hekimlik yapan söz konusu soydaşımız hâlen görevinin başındaydı. Orayı hemen terk etmemiz gerektiğini söyleyerek onu ailesi ile birlikte Kırgızistan'a getirdik. Netice itibarıyla Özbekistan'da yaşayan soydaşlarımız evlerini barklarını bırakarak bu ülkeyi terk etmiş olsalar da olaylar yatıştıktan sonra tekrar Fergana bölgesine giderek söz konusu mal varlıklarını haraç mezat satmak zorunda kalmışlardır. Esasında bu bölgede yaşayan Ahıska Türklerinin uzun yıllardan bu yana yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaları onların duygu dünyalarında onulmaz yaralar açmıştır.

Soru 10) Bildiğiniz gibi Kırgızistan çok uluslu bir devlettir. 1990'lı yılların başında bilhassa Fergana bölgesinde Kırgızlar ve Özbekler arasında bazı çatışmalar çıkmıştır. Ahıska Türkleri Kırgızistan'da buna benzer şiddet olaylarına maruz kalmışlar mıdır?

Dursunov: Esasında Kırgızistan'da yaşayan etnik gruplar arasında zaman zaman çeşitli çatışmalar çıkmış olsa da biz Ahıska Türkleri olarak Kırgızlardan veya diğer etnik gruplardan kaynaklanan şiddet olaylarına maruz kalmadık. Örneğin 1990'ların başında Bağış köyünde Kürtlerle Kırgızlar arasında çatışmalar çıkınca Kürtler Gavrilovka köyünü terk ederek Bişkek'e göçmek zorunda kalmışlardır. Günümüzde Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin diğer etnik gruplarla herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Ayrıca Kırgız toplumunun şöyle güzel bir hasleti de vardır. Şayet bir Kırgız ile diğer millete mensup birisi kavga ederse, Kırgız olan taraf karakola dahi başvurmadan söz konusu ihtilaf meselesini bir aksakal yardımıyla çözmeye çalışmaktadır. Genelde Kırgız halkının özelde ise ülke yönetimindeki seçkinlerin Ahıska Türklerine karşı bakışlarının olumlu olduğunu söyleyebilirim.

S.11) Ahıskalı soydaşlarımızın Gürcistan'a geri dönüş meselesi hakkında bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Dursunov: Ahıska'ya geri dönüş meselesi hakkında derli toplu bir şekilde aşağıdaki değerlendirmeyi yapabilirim: Tarihsel anavatanımız Ahıska'ya dönmek isteyenlerin genelde yaşlılar yani söz konusu coğrafya ile duygusal bağları olan insanlar olduklarını söyleyebilirim. Kaldı ki Ahıska bölgesi fiziki kapasite bakımından Orta Asya'daki soydaşlarımızın tamamını barındırmaya müsait de değildir. Yani bu bölgede yaşayanların %20'si bile gitse oralar dolup taşar. Esasında Dünya Ahıska Türkleri Birliği bünyesinde "Ahıska'ya Geri Dönüş Komitesi" adında bir birim oluşturulmuş olsa da bu kurul Gürcistan'ın edilgen direnişi yüzünden bir sonuca ulaşamamaktadır. Söz gelimi Kırgızistan'dan Gürcistan'a 1991-2022 döneminde toplam olarak 20 civarında aile göç etmiştir, ancak bu soydaşlarımızın hepsi söz konusu ülkede iki yıl kadar kaldıktan sonra tekrar buradaki köylerine ve kasabalarına dönmüşlerdir. Gürcistan'da Kutaisi bölgesinde bulunan köylere yerleştirilen bu soydaşlarımız orada yaşadıkları uyum sorunlarından dolayı

Kırgızistan'a geri gelmek zorunda kalmışlardır. Çünkü Gürcistan Hıristiyan bir toplum olduğu için oraya uyum sağlamak kolay olmamıştır. Sözelimi kültürel uyumsuzlukların haricinde Gürcistan'da sürekli yağışlı bir havanın hâkim olması da geri dönüşü kolaylaştıran bir husus olarak öne çıkmıştır.